

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ НАЗЕМНИХ СПОРУД І АЕРОДРОМІВ
КАФЕДРА АЕРОКОСМІЧНОЇ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____Юрій ВЕЛИКОДСЬКИЙ

«___» _____2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 193 «ГЕОДЕЗІЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ»

**Тема: «Еколого-економічна ефективність сільськогосподарського
землекористування в сучасних умовах»**

Виконала: студентка групи ЗК-311Бстн.

Павлюк Діана Сергіївна _____

Керівник: PhD з економіки, доцент Іщенко Наталія Федорівна _____

Нормоконтролер: к.е.н, доцент Стецюк Михайло Петрович _____

КИЇВ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій

Кафедра аерокосмічної геодезії та землеустрою

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Освітньо-професійна програма «Землеустрій та кадастр»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____ **Юрій ВЕЛИКОДСЬКИЙ**

«_____» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Павлюк Діана Сергіївна

1. Тема роботи: «Еколого-економічна ефективність сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах» затверджена наказом ректора від 10.05.2023 року № 677

2. Термін виконання роботи: з 29 травня 2023 р. по 25 червня 2023 р.

3. Вихідні дані роботи: нормативно-правова база України у сфері регулювання земельних відносин в Україні: Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

4. Зміст пояснювальної записки: Здійснено комплексний аналіз впливу використання земельних ресурсів на довкілля, визначені найбільш ефективні методи та підходи до землекористування з урахуванням екологічних та економічних факторів.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: 7 таблиць, 10 рисунків.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Підпис керівника
1	Вивчити теоретичні основи сільськогосподарського землекористування;	30.05.2023	
2	Дослідити сучасний стан сільського господарства в Україні;	02.06.2023	
3	Розглянути інформацію щодо основних показників ефективності сільськогосподарського землекористування;	06.06.2023	
4	Проаналізувати вплив використання земельних ресурсів на довкілля;	08.06.2023	
5	Дослідити найбільш ефективні методи та підходи до землекористування з урахуванням екологічних та економічних факторів;	13.06.2023	
6	Визначити основні напрями оптимізації сільськогосподарського землекористування;	16.06.2023	
7	Скласти доповідь до захисту дипломної роботи.	20.06.2023	

Дата видачі завдання: 29 травня 2023 р.

Керівник дипломної роботи: _____ Іщенко Н.Ф.

Завдання прийняла до виконання: _____ Павлюк Д. С

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на тему: «Еколого-економічна ефективність сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах» має: 72 сторінки, 7 таблиць, 10 рисунків, 25 використаних джерела.

Об'єктом дослідження даної роботи є процес формування та розвитку ефективного землекористування.

Предметом дослідження є сукупність методичних та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку еколого-економічної ефективності землекористування в сучасних умовах.

Метою роботи є дослідження екологічної та економічної ефективності сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах та сформулювати рекомендації з підвищення екологічно-економічної ефективності землекористування в Україні допоможе покращити стан екології та збільшити прибутковість галузі.

Результат бакалаврської роботи: В рамках дослідження було проаналізовано екологічну та економічну ефективність сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах, враховуючи основні аспекти сталого розвитку та збереження природних ресурсів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	4
1.1. Склад земель сільськогосподарського призначення в структурі земельного фонду України	4
1.2. Сучасний стан сільськогосподарського землекористування.....	7
1.3. Основні показники ефективності сільськогосподарського землекористування.....	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	18
2.1. Аналіз еколого-економічних відносин у землекористуванні	18
2.2. Планування розвитку земель сільськогосподарського призначення	24
2.3. Методичні підходи еколого-економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення	29
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	35
3.1 Взаємозв'язок між екологічним станом та економічною ефективністю сільськогосподарського землекористування	35
3.2 Обґрунтування еколого-економічного використання земель сільськогосподарського призначення	38
3.3 Напрями оптимізації сільськогосподарського землекористування	41
ВИСНОВОК	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство є важливою складовою сучасної економіки та виробництва продуктів харчування. Однак, на жаль, в зв'язку зі зростанням населення, погіршення екологічної ситуації та зміна клімату, стає все більш важливим забезпечити ефективне та стійке використання земельних ресурсів.

Еколого-економічна ефективність сільськогосподарського землекористування є критично важливою для забезпечення сталого розвитку сільського господарства та підтримки біорізноманіття в природних екосистемах. Це включає зменшення впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля та забезпечення ефективного використання земельних ресурсів. Тому, питання екологічної ефективності сільського господарства стає дедалі більш актуальним.

У сучасних умовах, зростає значення використання новітніх технологій в сільському господарстві, які можуть забезпечити більш ефективне використання землі та зменшення відходів. Точне землеробство та використання роботизованих систем можуть допомогти зменшити витрати на робочу силу, паливо та добрива, що в свою чергу може позитивно вплинути на навколишнє середовище та економіку господарства.

Правильне управління земельними ресурсами може також сприяти збільшенню продуктивності та якості виробленої продукції, що може позитивно вплинути на прибутковість сільського господарства та забезпечити стійкість економічного розвитку.

Об'єктом дослідження даної роботи є процес формування та розвитку ефективного землекористування.

Предметом дослідження є сукупність методичних та практичних рекомендацій щодо формування та розвитку еколого-економічної ефективності землекористування в сучасних умовах.

Метою роботи є дослідження екологічної та економічної ефективності сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах та сформулювати рекомендації з підвищення екологічно-економічної ефективності землекористування в Україні допоможе покращити стан екології та збільшити прибутковість галузі.

Для досягнення цієї мети поставлено такі **завдання**:

- вивчити сучасний стан сільського господарства в Україні та Херсонської області;
- проаналізувати вплив використання земельних ресурсів на довкілля;
- визначити найбільш ефективні методи та підходи до землекористування з урахуванням екологічних та економічних факторів.
- зібрати та проаналізувати статистичні дані щодо сільськогосподарського виробництва, використання ґрунтів, розподілу земельних ресурсів, а також витрат на виробництво та екологічні наслідки.
- здійснити огляд літератури та аналіз наукових досліджень щодо еколого-економічної ефективності сільськогосподарського землекористування, виявити основні тенденції та проблеми в даній галузі.
- визначити методологічні підходи до вимірювання екологічної та економічної ефективності землекористування та вибрати найбільш підходящі показники для дослідження.

Дана дипломна робота спрямована на вивчення екологічної та економічної ефективності сільськогосподарського землекористування в сучасних умовах в Україні, а також на розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів з урахуванням екологічних та економічних факторів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

1.1. Склад земель сільськогосподарського призначення в структурі земельного фонду України

Землі сільськогосподарського призначення є невід'ємною складовою структури земельного фонду і мають вирішальне значення для сільськогосподарського виробництва. Ці землі використовуються для вирощування різних видів сільськогосподарських культур та тваринництва. Крім того, землі сільськогосподарського призначення є головною метою земельної реформи в Україні. В рамках реформи вони переходять з державної власності до приватної, що має сприяти підвищенню ефективності виробництва та розвитку аграрного сектору економіки.

До земель сільськогосподарського призначення належать усі землі, основним цільовим призначенням яких є їх використання в сільському господарстві. За ст. 22 ЗК землями сільськогосподарського призначення є землі, надані для виробництва сільсько-господарської продукції, здійснення сільськогосподарської науко-во-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для таких цілей. Землі сільськогосподарського призначення є дуже важливим ресурсом для розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольства населення. Важливо зберігати та раціонально використовувати ці землі, щоб забезпечити стабільне функціонування аграрного сектору та забезпечення продовольства в майбутньому.

Землі сільськогосподарського призначення мають дві основні правові ознаки. По-перше, це землі, призначені для використання в аграрному секторі, зокрема для вирощування рослин і тваринництва. По-друге, ці землі можуть бути

використані у сфері сільськогосподарського виробництва, що включає в себе не лише вирощування рослин, а й їх переробку, зберігання та транспортування.

Серед земель України найбільшу площу (40 378,2 тис.га) займають землі сільськогосподарського призначення, які є найбільш цінним ресурсом держави і забезпечують найголовніші потреби суспільства.

Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

Україна має значний земельний фонд, частину якого становлять землі сільськогосподарського призначення. Згідно з даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, станом на 1 січня 2021 року загальна площа земель сільськогосподарського призначення в Україні становить близько 41,8 мільйонів гектарів, що складає більше 70% загальної площі земельного фонду країни. [1]

Землі сільськогосподарського призначення в Україні поділяються на кілька категорій залежно від їх призначення та використання. Зокрема, до таких категорій належать:

- землі під оранною та іншою сівозміною;
- землі під посівами винограду, плодкових, ягідних та горіхових насаджень;
- землі під пасовищами та лушняками;
- землі під садами, виноградниками та іншими ділянками для відпочинку населення;
- землі під засобами механізації та іншими об'єктами, необхідними для ведення сільського господарства.

Земельні ділянки сільськогосподарського призначення можуть бути у державній, комунальній та приватній власності, а також у власності сільськогосподарських підприємств та інших сільськогосподарських організацій.

Україна має розвинутий кадастровий збір даних про землі та їх власників, який забезпечує чітку систему обліку та реєстрації земельних ділянок та дозволяє ефективно управляти земельним фондом країни. [2]

Таблиця 1.1 Склад земель сільськогосподарського призначення

Категорія земель сільськогосподарського призначення	Площа (мільйони гектарів)	Відсоток від загальної площі земельного фонду
Землі під оранною та іншою сівозміною	26,5	45,1
Землі під посівами винограду, плодкових, ягідних та горіхових насаджень	0,5	0,9
Землі під пасовищами та лушняками	8,8	15,0
Землі під садами, виноградниками та іншими ділянками для відпочинку населення	0,6	1,0
Землі під засобами механізації та іншими об'єктами, необхідними для ведення сільського господарства	5,4	9,2
Інші землі сільськогосподарського призначення	0,1	0,2
Всього	41,9	71,4

1.2. Сучасний стан сільськогосподарського землекористування

Згідно з даними Держгеокадастру України, більшість території України, а саме 49% загальної площі, складають землі сільськогосподарського призначення. Найбільш поширеними угіддями серед них є орні землі (рілля), які становлять 79% від загальної кількості сільськогосподарських земель. Ці орні землі відіграють важливу роль в економіці України, оскільки вони є основою для виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечують продовольчу базу країни.

Україна в даний час представляє собою державу, яка займає 6% площі Європи. Вона володіє значними сільськогосподарськими угіддями площею 41,3 млн га, що складає 19% від загальної площі Європи. З цієї суми, рілля займає 32,7 млн га, що становить 27% території Європи. [1]

Україна також відзначається високою площею землі на одну особу, що перевищує середнє значення у два рази. На кожну особу припадає 0,9 га землі, порівняно з середньоєвропейським показником в 0,44 га. Це означає, що Україна займає провідні позиції в Європі за площею землі та є важливим учасником на міжнародному ринку сільськогосподарської продукції.

Переважає більшість сільськогосподарських земель в Україні складається з орних земель (рілля), що становить 79% від загальної площі. Рівень розораності сільськогосподарських угідь також є надзвичайно високим і становить 78%, що є найвищим показником в Європі.

Цей високий рівень розораності є наслідком екстенсивної політики розвитку, яка була характерною для радянської епохи в історії України. У порівнянні з цим, площі сіножатей, пасовищ і перелогів становлять меншу частку: 6%, 13% та менше 1% відповідно. Крім того, ці види земель мають тенденцію до подальшого зменшення.

У структурі земельних ресурсів та землекористування в Україні спостерігаються значні нерівномірності, які можуть становити загрозу

навколишньому природному середовищу, життєвому середовищу та ефективності господарської діяльності в цілому.

Поточна ситуація вимагає оптимізації земельного фонду України, зокрема застосування конкретних заходів для вилучення з інтенсивного обробітку деградованих та малопродуктивних земель. Ці землі, зокрема сільськогосподарські угіддя з низькою родючістю, сьогодні не ефективно використовуються з економічної точки зору.

Рисунок 1.1. Схема розораності сільськогосподарських земель України у розрізі областей

Найбільшу площу сільськогосподарських земель в Україні мають південні регіони, зокрема Одеська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська та Херсонська області. Ці регіони є традиційними центрами сільського господарства в країні.

За показниками розораності територій вони також виявляються на передовому місці. З іншого боку, найменші площі сільськогосподарських угідь та найнижчий рівень розораності спостерігалися в кількох областях на початку

2020 року, зокрема в Закарпатській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях, які традиційно вважаються рекреаційними регіонами країни.

У сільськогосподарському землекористуванні в Україні зараз спостерігається кілька трендів і проблем.

По-перше, земля в Україні залишається однією з найбільш цінних природних ресурсів. Однак, проблема земельних спорів залишається досить актуальною в більшості регіонів країни, і, на жаль, вирішується не завжди законними методами. Багато землевласників стикаються з проблемами з продажу та орендою землі через складну процедуру отримання дозволів та різні обмеження.

По-друге, сільськогосподарська продукція в Україні є досить конкурентно-здатною на світовому ринку, але національний ринок ще не досягнув високого рівня розвитку. Це пов'язано з рядом факторів, таких як недостатній рівень інфраструктури та недостатній рівень капіталізації виробництва.

По-третє, зараз спостерігається тенденція до зростання ролі агротехнологій, що дозволяє збільшувати врожайність та ефективність виробництва. Однак, недостатнє використання таких технологій в більшості регіонів України залишається серйозною проблемою.

В цілому, сільське господарство в Україні є важливою галуззю економіки, але проблеми земельної політики, недостатній рівень розвитку інфраструктури та неефективне використання агротехнологій є серйозними перешкодами для подальшого розвитку галузі.

Основні тенденції останніх років включають:

В Україні стан сільськогосподарського землекористування також має свої особливості. Основні тенденції останніх років включають:

- **Збільшення виробництва:** відновлення виробництва після кризи 2014-2015 років та збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції.

- **Реформа земельного законодавства:** в Україні відбувається процес реформи земельного законодавства, що передбачає введення ринку земель та приватизацію землі.
- **Зміна структури вирощуваних культур:** збільшення вирощування олійних та зернових культур, а також розширення вирощування овочів та фруктів.
- **Використання новітніх технологій:** у сільському господарстві використовуються сучасні технології, такі як GPS-технології, високоточні сівалки та інші.
- **Збільшення попиту на органічні продукти:** в Україні зростає попит на органічну продукцію, що сприяє розвитку органічного землеробства.
- **Екологічні проблеми:** в Україні є проблеми з ерозією ґрунтів, забрудненням водойм та ґрунтів хімічними речовинами.
- **Державна підтримка:** уряд України надає державну підтримку аграрному сектору, зокрема, шляхом надання субсидій та інших форм підтримки.

Таблиця 1.2. Сучасний стан сільськогосподарських культур в Україні

Рік	Вирощувана площа пшениці (тис. га)	Вирощувана площа кукурудзи (тис. га)	Вирощувана площа сої (тис. га)	Вирощувана площа соняшнику (тис. га)
2017	6 450	4 090	1 400	5 750
2018	6 650	4 300	1 550	5 900
2019	6 800	4 500	1 700	6 100
2020	7 000	4 700	1 850	6 250
2021	7 200	4 900	2 000	6 400
2022	7 350	5 100	2 100	6 550
2023	7 500	5 300	2 250	6 700

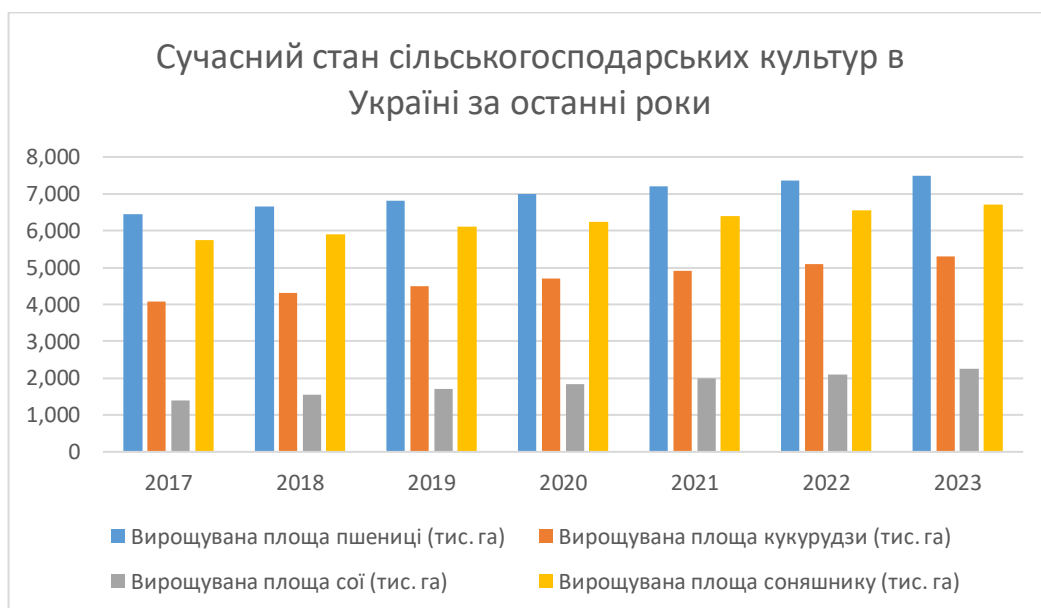

Рисунок 1.2. Сучасний стан сільськогосподарських культур в Україні

Сучасний стан сільськогосподарського землекористування на прикладі Херсонської області. Херсонська область є однією з провідних областей в Україні за обсягами вирощування зернових та олійних культур, а також винограду та фруктів.

В Херсонській області працює багато сучасних аграрних підприємств, які використовують сучасні методи вирощування та обробки землі, такі як механізовані роботи та застосування агрохімікатів.

Це один з провідних регіонів України у вирощуванні зернових та олійних культур, фруктів, ягід та винограду.

Кліматичні умови області сприяють розвитку сільського господарства - тут панують помірні зими та спекотні літа, що дозволяє вирощувати різноманітні культури. [5]

Статистика. Звіт Державної служби статистики України за 2021 рік надає наступну інформацію про стан сільського господарства в Херсонській області:

- Загальна площа земельних ділянок, що використовуються в сільському господарстві, становить 2,7 млн га.

- В 2021 році у Херсонській області зібрано більше 2,2 млн тон зернових культур, в тому числі:

Таблиця 1.3. Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур

Вид культури	1990 рік	1995 рік	2000 рік	2005 рік	2010 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Зернові і зернобобові культури	2792,4	1771,8	1166,3	1539,3	1514,8	2481,1	1055,2	1686,4
Соняшник	95,6	114,8	154,8	288,6	360,5	418,0	296,1	356,9
Соя	16,0	3,9	22,0	152,3	259,8	282,8	269,7	300,6
Картопля	210,2	212,4	295,2	206,8	249,6	263,2	276,1	272,5
Овочі	423,4	277,3	421,5	526,1	841,5	1123,8	1287,7	1161,2
Баштанні культури	219,4	109,6	116,7	147,4	382,5	334,1	377,4	348,7
Плоди та ягоди	86,5	31,3	65,3	58,8	58,8	87,7	80,0	82,1
Виноград	68,3	38,6	26,3	36,1	29,3	51,3	39,5	62,6

Рисунок 1.3 Динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур

- пшениці - більше 886 тис. тон;
- ячменю - більше 252 тис. тон;
- кукурудзи - більше 1,1 млн тон;
- Виробництво соняшнику становить більше 200 тис. тон, сої - більше 56 тис. тон, картоплі - більше 196 тис. тон.

У Херсонській області також значно розвинене виноградарство та виробництво вина. Загалом, область займає перше місце в Україні за площею виноградників та друге - за виробництвом вина. У 2021 році у Херсонській області зібрали понад 102 тис. тон винограду та вироблено більше 76 млн літрів вина.

Незважаючи на успіхи, сільське господарство Херсонської області має свої проблеми, які потребують уваги та вирішення з боку влади та громадськості.

Проблеми. Проблемами сільського господарства в Херсонській області є недостатні ресурси для зрошення земель, нерозвинена інфраструктура для переробки та зберігання продукції, складна ситуація з зайнятістю та відсутність молодих кадрів у галузі. Українські фермери зіткнулися з проблемою низьких цін на сільськогосподарську продукцію та високими цінами на агрохімікати. Такі проблеми призводять до зниження рентабельності та невігідності ведення сільського господарства в регіоні. Також заважають проблеми земельної реформи та забруднення води.

1.3. Основні показники ефективності сільськогосподарського землекористування

Теоретичні основи сільськогосподарського землекористування включають різноманітні аспекти, що стосуються організації та управління земельними ресурсами у сільському господарстві.

Основні принципи теорії землекористування враховують раціональне використання земель, оптимізацію структури землекористування, забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та збереження природних ресурсів.

Основні теоретичні підходи до сільськогосподарського землекористування включають:

1. Агроекологічний підхід: Цей підхід зосереджений на збереженні екологічної рівноваги та сталого використання землі. Він враховує взаємодію між сільськогосподарськими системами та навколишнім середовищем, сприяючи збереженню ґрунтів, водних ресурсів та біорізноманіття.

2. Економічний підхід: Цей підхід акцентується на раціональному використанні землі з метою максимізації прибутку та ефективності в сільському господарстві. Він включає аналіз економічних факторів, таких як вартість землі, витрати на виробництво, ринкові умови та економічний ризик.

3. Соціальний підхід: Цей підхід враховує соціальні аспекти землекористування, такі як вплив на зайнятість, соціальний розвиток сільських територій, доступ до земельних ресурсів для малих сільських господарств та забезпечення продовольчої безпеки.

4. Технологічний підхід: Цей підхід стосується використання передових технологій та інновацій у сільському господарстві для підвищення продуктивності землі, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та поліпшення якості продукції.

Сільськогосподарське землекористування є важливою складовою аграрної галузі та господарства в цілому. Його ефективність може бути оцінена за допомогою різних показників, які дозволяють визначити рівень використання землі та продуктивність вирощування культур.

Один з найважливіших показників ефективності сільськогосподарського землекористування - це валовий збір врожаю. Він визначається кількістю зернових, овочевих, ягідних, фруктових та інших культур, які були зібрані з одного гектара землі. Валовий збір врожаю дозволяє оцінити продуктивність

землі та ефективність використання ресурсів, які вкладаються у вирощування рослин.[7]

Ще одним показником ефективності землекористування є питома вага продукції. Вона визначається співвідношенням валового збору врожаю до площі, на якій вирощувалися культури. Цей показник дозволяє порівняти результати вирощування на різних ділянках землі та визначити найбільш продуктивні з них.

Окремим показником ефективності сільськогосподарського землекористування є рентабельність виробництва. Вона визначається співвідношенням валового доходу від продажу продукції до витрат на її виробництво. Цей показник дозволяє визначити, чи вигідно вирощувати ті чи інші культури на певних ділянках землі, та розраховувати економічну ефективність господарської діяльності в цілому.

Нарешті, показником ефективності землекористування може бути використання стандартів стійкості ґрунтів та збереження біорізноманіття. Забезпечення стійкості ґрунту є важливим елементом ефективного землекористування, оскільки він забезпечує збереження ґрунтового покриву та запобігає ерозії. Збереження біорізноманіття полягає у збереженні різноманітності рослинного та тваринного світу на ділянках землі. Цей показник є важливим для забезпечення довгострокової стійкості екосистеми та підтримки природних екосистемних послуг.

Основні показники ефективного використання землі включають такі характеристики:

1. Ступінь використання земельних угідь.
2. Рівень використання землі.
3. Посівні площі сільськогосподарських угідь.
4. Урожайність сільськогосподарських культур та їх валовий збір.
5. Виробництво продукції на одну особу.

Напрями для підвищення ефективності використання земельних ресурсів включають:

1. Впровадження екологічно обґрунтованих систем сільськогосподарського виробництва.
2. Вдосконалення структури посівних площ.
3. Застосування системи землеробства, спрямованої на захист ґрунту.
4. Вдосконалення технологій виробництва сільськогосподарських культур.
5. Проведення заходів з підвищення родючості ґрунту.
6. Міжгосподарське об'єднання землеволодінь і землекористувань, включаючи співробітництво з іншими власниками землі та майна.
7. Вдосконалення системи підвищення ефективності державного управління земельними ресурсами та землекористуванням.

Майбутні дослідження повинні бути спрямовані на вивчення досвіду ефективного використання землі в інших країнах з метою створення ефективної моделі використання земельно-ресурсного потенціалу в Україні. Крім того, важливими напрямками досліджень є оздоровлення навколишнього природного середовища, збереження екологічно чистих сільських територій та відродження українського села.

Загалом, ефективне сільськогосподарське землекористування повинно враховувати багато різних факторів, включаючи валовий збір врожаю, питому вагу продукції, рентабельність виробництва та стійкість ґрунтів та збереження біорізноманіття. Ці показники допомагають забезпечити продуктивне та стійке використання землі, що в свою чергу сприяє ефективному розвитку сільського господарства та забезпечує харчову безпеку. Також додаткові найважливіші показники ефективності сільськогосподарського землекористування є:

1. Виробнича продуктивність землі: вона оцінюється за кількістю зерна, овочів, фруктів, молока, м'яса і інших продуктів, які отримують з одиниці землі. Цей показник вказує на те, наскільки ефективно використовуються земельні ресурси для виробництва продуктів харчування.

2. Економічна ефективність: цей показник відображає, наскільки прибутковим є сільськогосподарське виробництво. Вона оцінюється за

допомогою таких показників, як валовий дохід, чистий дохід, рентабельність і т.п.

3. Соціальна ефективність: цей показник відображає, як добре сільськогосподарське виробництво відповідає потребам суспільства в продуктах харчування. Це включає в себе такі показники, як доступність і ціни на продукти харчування, зайнятість населення, забезпеченість продуктами харчування тощо.

4. Екологічна ефективність: цей показник відображає, наскільки добре сільське господарство відповідає вимогам екології та збереження природних ресурсів. Це включає в себе такі показники, як використання енергії та води, викиди в атмосферу та забруднення ґрунту, використання хімічних добрив та пестицид

5. Інноваційність: цей показник відображає, наскільки добре сільське господарство використовує новітні технології, інноваційні методи та наукові дослідження для покращення виробництва та зменшення впливу на довкілля.

6. Стійкість: цей показник відображає, наскільки добре сільське господарство може витримати негативні впливи зовнішніх чинників, таких як кліматичні зміни, економічна нестабільність, захворювання рослин та тварин тощо.

7. Енергоефективність: цей показник відображає, наскільки добре сільське господарство використовує енергетичні ресурси для виробництва продуктів харчування. Це включає в себе такі показники, як використання енергії для поливу, освітлення, виробництва та транспортування продуктів.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

2.1. Аналіз еколого-економічних відносин у землекористуванні

Зміни в землекористуванні відбуваються постійно і в багатьох масштабах і можуть надавати специфічний і кумулятивний вплив на якість повітря і води, функцію водозбору, утворення відходів, довжину та якість доквілля диких тварин, клімат і здоров'я людини. [8]

Зв'язок між землекористуванням і екологічними проблемами складний і взаємопов'язаний. Землекористування стосується того, як земля використовується в діяльності людини, включаючи розвиток міст, сільське господарство, лісове господарство, видобуток корисних копалин та розвиток інфраструктури. Те, як ми використовуємо землю, має значний вплив на навколишнє середовище, і цей вплив може проявлятися в різних екологічних проблемах. Ось деякі ключові зв'язки між землекористуванням та екологічними проблемами:

Втрата середовища існування та зменшення біорізноманіття: коли землі переобладнані для урбанізації, сільського господарства чи інших цілей, природні середовища існування часто руйнуються або фрагментуються. Ця втрата середовища існування призводить до зменшення біорізноманіття, оскільки види втрачають свої домівки та борються за виживання. Вирубка лісів, наприклад, є основною рушійною силою втрати середовища проживання та скорочення біорізноманіття.

Аналізуючи різні фактори, можна виміряти ефективність використання земельних угідь економічними показниками. Проте перед цим необхідно

розглянути ряд інших чинників, які безпосередньо впливають на таку ефективність.

Використання сільськогосподарських земель є доцільним, якщо враховуються показники родючості ґрунтів та вкладення матеріальних і фінансових ресурсів у виробництво. Що стосується родючості, цей фактор залежить від географічного розташування та кліматично-природних умов. Щодо наступного чинника, його вплив залежить від способу використання землі, культур землеробства, використання сільськогосподарської техніки та добрив, організації праці та інших факторів.

Зменшення витрат на ліквідацію наслідків надмірного антропогенного навантаження на природне середовище, забезпечення умов для відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських земель та виробництво екологічно безпечної продукції є показниками екологічної ефективності використання земельних угідь.

Для оцінки екологічної ефективності використання земель використовуються такі показники: обсяги та структура капіталовкладень, поточні витрати на відтворення родючості ґрунтів, динаміка якісного та кількісного стану земель, рівень інтенсивності землекористування, коефіцієнт екологічної активності, зміна витрат на збереження гумусу та окремих елементів живлення рослин у ґрунтах, стан продуктивних сільськогосподарських угідь з погляду агроекології, темпи відновлення природного стану продуктивних земель, впровадження прогресивних технологій та інші фактори. [6]

Основний показник економічної ефективності використання землі можна виміряти через вартість продукції, яка виробляється на одиницю площі. Цей показник відображає не лише ефективність використання землі, а й весь виробничий потенціал підприємства, його взаємозв'язок та взаємозаміну. Економічна ефективність виробництва є основною характеристикою результативності діяльності підприємств.

Для оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва використовуються економічні показники, які відображають виходи

валової продукції та чистого доходу від витрат на виробничі ресурси. Також звертається увага на якість землі, яка може значно впливати на зміну цих показників.

Особливу вагу при аналізі сільськогосподарського виробництва мають показники, які розраховуються на одиницю земельної площі. Велику роль відіграє також раціоналізація використання земельних угідь, яка впливає на загальні показники виробництва та ефективного використання земельних ресурсів.

Деградація ґрунту. Нестійка сільськогосподарська практика, така як надмірне використання хімічних добрив і пестицидів, неправильне зрошення та надмірний випас худоби, може призвести до деградації ґрунту. Це включає ерозію, виснаження поживних речовин, ущільнення та засолення, що знижує родючість ґрунту та продуктивність сільського господарства. Неправильне землекористування також може призвести до опустелювання, що робить землю непридатною для обробітку.

Забруднення води. Неналежне землекористування, наприклад погане поводження з відходами, неадекватні каналізаційні системи та використання шкідливих хімікатів, можуть забруднити джерела води. Коли дощова або зрошувальна вода переносить забруднюючі речовини з поверхні землі в річки, озера та підземні води, це може призвести до забруднення води. Це забруднення може завдати шкоди водним екосистемам, загрожувати здоров'ю людей і зменшити доступність ресурсів чистої води.

Зміна клімату: землекористування відіграє значну роль у зміні клімату. Знищення лісів сприяє підвищенню рівня вуглекислого газу в атмосфері, оскільки дерева поглинають CO₂ і виділяють кисень. Перетворення природних земель на міські території або інтенсивне сільське господарство зменшує здатність землі поглинати вуглець, посилюючи викиди парникових газів. Зміни в моделях землекористування, такі як зміна природних ландшафтів або осушення заболочених угідь, також можуть вплинути на місцеві та регіональні кліматичні моделі.

Забруднення повітря. Певна діяльність у сфері землекористування, наприклад розвиток промисловості та транспортної інфраструктури, може призвести до забруднення повітря. Викид забруднюючих речовин, зокрема твердих частинок, оксидів азоту та летких органічних сполуки, із цих джерел може погіршити якість повітря, сприяти респіраторним проблемам і впливати на екосистеми.

Втрата функціонування екосистеми. зміни у землекористуванні можуть призвести до втрати або зменшення важливих екосистемної діяльності, які підтримують добробут людини. Наприклад, вирубка лісів зменшує здатність лісів регулювати потік води, очищувати повітря та забезпечувати середовище існування для видів. Осушення водно-болотних угідь зменшує їх здатність забезпечувати контроль за повенями, фільтрацію води та підтримувати біорізноманіття.

Неправильне землекористування може мати серйозні економічні наслідки, особливо в контексті сільськогосподарських підприємств. Ось декілька аспектів, що можуть бути враховані при аналізі економічних наслідків:

1. Втрати врожаю: Неправильне землекористування, таке як недостатня ротація культур, неправильне застосування добрив або зловживання пестицидами, може призвести до зниження врожайності. Низька врожайність позначається на доходах сільськогосподарських підприємств, які можуть зазнати значних збитків.

2. Збільшення витрат на охорону довкілля: Якщо неправильне землекористування призводить до забруднення ґрунту, води або повітря, сільськогосподарські підприємства можуть змушені збільшити витрати на охорону довкілля. Це може включати установку спеціальних систем очищення води, використання менш шкідливих агрохімікатів або впровадження конкретних практик, спрямованих на зменшення впливу на навколишнє середовище.

3. Зменшення прибутковості: Неправильне землекористування може призвести до зменшення прибутковості сільськогосподарських підприємств

через збитки врожаю, збільшення витрат на добрива та пестициди, а також збільшення ризику виникнення хвороби або шкідників. Це може призвести до фінансових труднощів для сільськогосподарських підприємств і загрожувати їхньому існуванню.

4. Загроза сталої розвитку: Неправильне землекористування може впливати на сталий розвиток сільськогосподарських регіонів. Втрати врожаю та екологічні проблеми можуть знизити рівень життя місцевих спільнот, знищити їхні засоби існування та зробити їх більш залежними від допомоги або зовнішніх ресурсів.

5. Втрата природних ресурсів: Неправильне землекористування може призвести до надмірної експлуатації природних ресурсів, таких як ґрунт, вода або ліси. Це може спричинити деградацію цих ресурсів і зменшити їхню доступність у майбутньому, що може мати негативний вплив на сільськогосподарські підприємства та економіку в цілому.

Аналіз економічних наслідків неправильного землекористування може допомогти визначити ризики та виявити потенційні поліпшення, такі як впровадження сталого сільського господарства, раціональне використання ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля.

Аналіз економічних наслідків неправильного землекористування на прикладі Херсонської області.

На сучасному етапі стан земель Херсонської області можна описати як незадовільний. Приблизно половина органічної речовини була втрачена, і значно збільшилась площа еродованих та дефльованих ґрунтів. Також збільшилися площі антропогенного засолення, осолонцювання та заболочення. У середині області середньорічні втрати гумусу складають 1,4 тони на гектар, і ці втрати не компенсуються внесенням органічних добрив та гуміфікацією рослинних решток. [7]

Незважаючи на впровадження багатьох засобів інтенсифікації, сільське господарство області залишається екстенсивним. Однак, оскільки рівень освоєння сільськогосподарських земель по області становить близько 70%, а

розораність сільськогосподарських угідь у деяких районах перевищує 90%, то на території Херсонщини спостерігається практичне вичерпання можливостей для подальшого екстенсивного розвитку сільського господарства.

Велика частина земель області вже використовується для сільськогосподарської діяльності, але через посушливий клімат з частими суховійними вітрами, вітрова ерозія майже повсюдно поширена. В районах з вираженим рельєфом переважно спостерігаються інтенсивні процеси водної ерозії ґрунтів.

Близько 20% земель області піддаються водній ерозії, 50,4% постраждали від дефляції, а практично всю територію області (94,2%) характеризує висока небезпека дефляції. Околиці 60% території постраждали від комбінації водної та вітрової ерозії в різних пропорціях. Серед сільськогосподарських угідь найбільше постраждали від ерозії орні землі.

Останнім часом відбувся зріст площі сільськогосподарських угідь, які мають проблеми зі засоленням та солонцюванням. Для запобігання таким наслідкам, планувалося використання інтенсивної хімічної та агротехнічної меліорації, яка передбачала суворе дотримання норм внесення органічних і мінеральних добрив, проведення систематичної обробки ґрунту, а також заходів для запобігання підтоплення та інших проблем. Проте через недостатність фінансування та, в деяких випадках, несумлінне дотримання цих вимог, зрошення стало джерелом економічних збитків, замість очікуваного позитивного ефекту.

Отже, головними проблемами використання земельних ресурсів Херсонської області, які впливають на екологічний стан земель і призводять до зниження їх продуктивності, є наступні: критична розораність сільськогосподарських угідь; втрата гумусу та фізичне знецінення ґрунтів, виснаження земельних ресурсів; дефляція та водна ерозія ґрунтів; повторне засолення та збільшення солоністю, погіршення агрофізичних і водно-фізичних властивостей ґрунтів на зрошуваних ділянках; затоплення зрошуваних земель та розвиток процесів оглеєння-осолодіння.

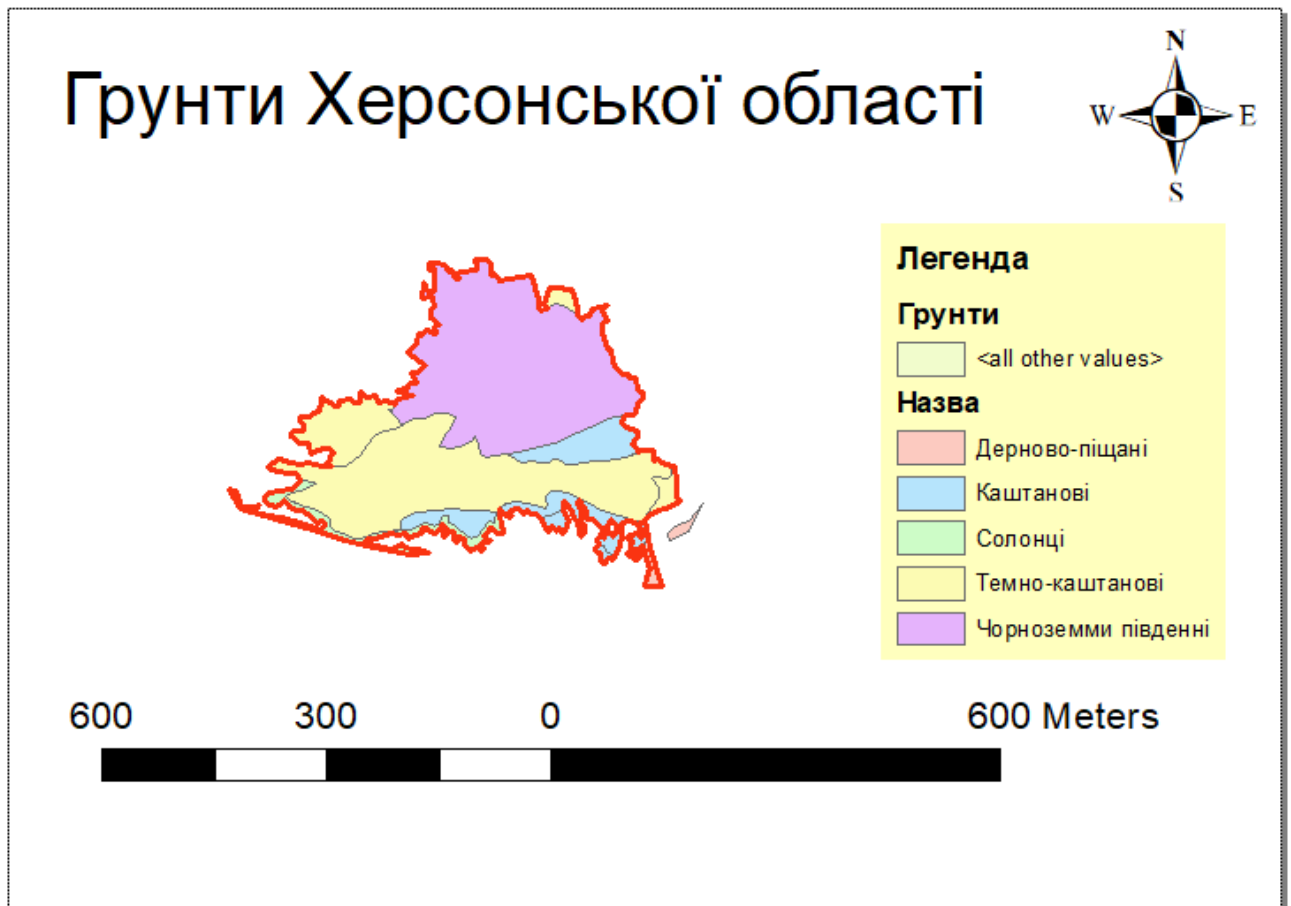

Рисунок 2.1. Ґрунти Херсонської області. Зроблено в ПЗ ArcGIS

2.2. Планування розвитку земель сільськогосподарського призначення

Планування розвитку земель сільськогосподарського призначення вимагає розгляду еколого-економічної ефективності з метою забезпечення сталого використання ресурсів і збалансованого розвитку сільського господарства. Ось кілька підходів та стратегій, які можуть бути застосовані:

1. Аналіз ресурсів і потенціалу земель: Перед плануванням розвитку сільськогосподарських земель важливо вивчити їхні ресурси та потенціал. Це включає оцінку якості ґрунту, кліматичних умов, доступності водних ресурсів, розташування та інші фактори. Цей аналіз допоможе визначити оптимальні використання земель та потенційні обмеження.

2. Визначення пріоритетів: Розробка стратегій повинна враховувати пріоритетні напрямки розвитку сільськогосподарського сектору та потреби населення. Це може включати підтримку вирощування продуктів харчування з метою забезпечення продовольства, розвиток екологічно чистого виробництва, збільшення енергетичної ефективності тощо.

3. Забезпечення екологічної сталості: При плануванні необхідно враховувати екологічні аспекти, такі як збереження ґрунтового покриву, водних ресурсів та біорізноманіття. Це можна зробити шляхом використання сталого сільського господарства, впровадження ефективних систем поливу та застосування природних методів боротьби зі шкідниками та хворобами.

4. Економічна доцільність: Важливо розробляти політики та стратегії, які сприяють економічній доцільності сільськогосподарського виробництва. Це може включати стимулювання інновацій, підтримку диверсифікації продукції, розвиток сільського туризму або впровадження високоефективних технологій у сільське господарство.

5. Управління землекористуванням: Розвиток стратегій управління землекористуванням, таких як земельні плани, зонування та ліцензування використання земель, може допомогти забезпечити раціональне використання сільськогосподарських земель та запобігти неправильному розподілу та конфліктам використання.

Ці підходи та стратегії можуть сприяти покращенню еколого-економічної ефективності землекористування в сільському господарстві. Для успішного розвитку сільськогосподарського сектору важливо забезпечувати баланс між екологічними, соціальними та економічними аспектами при плануванні та реалізації стратегій землекористування. [9]

Розробка стратегій і політик з підвищення ефективності землекористування, зокрема враховуючи аспекти екологічної сталості та економічної доцільності, відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку сільськогосподарського сектору. Ось кілька ключових аспектів, які можуть бути включені до таких стратегій і політик:

1. Стале сільське господарство: Розвиток практик сталого сільського господарства сприяє збереженню природних ресурсів та зменшенню впливу на довкілля. Це може включати використання органічного виробництва, ротацію культур, екосистемні підходи до управління шкідниками та добривами, застосування водозберігаючих технологій та збереження біорізноманіття.

2. Раціональне використання ресурсів: Ефективне використання водних ресурсів, земельних площ та енергії є важливим аспектом підвищення екологічної сталості та економічної доцільності. Це може охоплювати впровадження систем поливу з оптимальним використанням води, використання енергоефективних технологій, впровадження точного землеробства та раціональне планування використання земельних ресурсів.

3. Розвиток інновацій: Підтримка наукових досліджень, інноваційних технологій та передових методів є ключовим елементом стратегій землекористування. Це може включати сприяння розробці нових сортів рослин, використанню датчиків та аналітики даних для управління виробництвом, розробці стійких до кліматичних змін технологій та інших інноваційних рішень.

4. Фінансові заохочення: Впровадження фінансових заохочень, таких як субсидії, податкові пільги та фінансові пільги для фермерів, які застосовують екологічно сталі методи, може сприяти підвищенню ефективності землекористування. Це може стимулювати фермерів до впровадження екологічно сталого виробництва та використання ресурсів з економічною ефективністю.

5. Законодавча база: Розвиток і вдосконалення законодавства та регулюючих норм можуть сприяти створенню сприятливого середовища для підвищення ефективності землекористування. Це може включати впровадження норм щодо земельної власності, контролю за використанням пестицидів та хімічних добрив, регулювання водного балансу та інші екологічні стандарти.

Розробка стратегій і політик з підвищення ефективності землекористування, з урахуванням аспектів екологічної сталості та економічної доцільності, вимагає комплексного підходу та співпраці між урядом,

сільськогосподарськими організаціями, науковцями та іншими зацікавленими сторонами. Це допоможе досягти балансу між забезпеченням продуктивності сільськогосподарського сектору та збереженням природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Планування розвитку Херсонської області. Подальший розвиток зрошуваних земель в Херсонській області буде здійснюватися шляхом встановлення і збереження балансу між бізнес-потребами і екосистемними можливостями. Планується поетапне розширення сучасних систем зрошування з мінімальним використанням водних ресурсів на правобережній та лівобережній частинах області.

Для забезпечення якісного використання земель передбачається підтримка бізнесу шляхом системи консультування та співпраці з науковими установами. Будуть створені умови для розвитку малих і середніх фермерських господарств та кооперативного руху, а також просування продукції на зовнішні ринки. Маркетингова підтримка виробників і розвиток агропромислових парків і комплексних оптово-роздрібних ринків забезпечать сприятливі умови для цього.

Окрему нішу займатимуть рибництво та аквакультура, які є високотехнологічними процесами з подальшою переробкою і транспортуванням продукції.

З даних відкритих ресурсів: В Херсонській області є потенційно зрошувані землі площею 426,8 тис. га, що становить 21,6% від загальної площі сільськогосподарських угідь. З цих земель 384,5 тис. га належать до державних зрошувальних систем. Крім того, є локальні зрошувальні системи з площею 21,2 тис. га та місцеві зрошувальні ділянки з площею 42,3 тис. га. На основі даних зробимо динаміку використання зрошуваних земель у Херсонській області.

Динаміка використання зрошуваних земель у Херсонській області

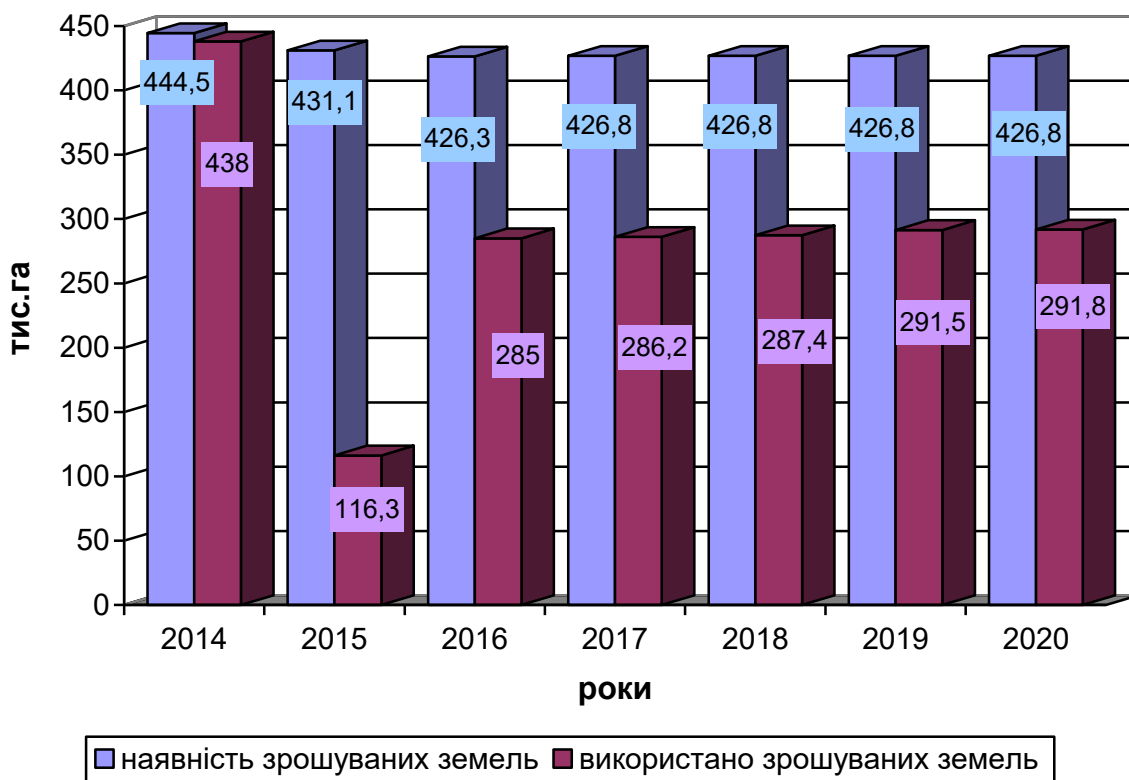

Рисунок 2.2. Динаміка використання зрошуваних земель у Херсонській області

У 2013 році сільськогосподарські підприємства становили 46,8% структури сільськогосподарського виробництва. Протягом кожного року збільшується частка сільськогосподарських підприємств у виробництві тваринницької продукції, яка у 2013 році склала 37%. Ця тенденція пояснюється появою в області великих підприємств, які значно збільшили виробництво та створили виробничі комплекси сільськогосподарської продукції, зокрема у тваринницьких галузях, з орієнтацією на загальнодержавний та європейський ринки.

Для Херсонської області, а також для всього сільськогосподарського комплексу держави, характерним є стійке переважання рослинництва в структурі сільськогосподарського виробництва, зокрема зернового господарства та овочівництва.

Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства, млн.грн.

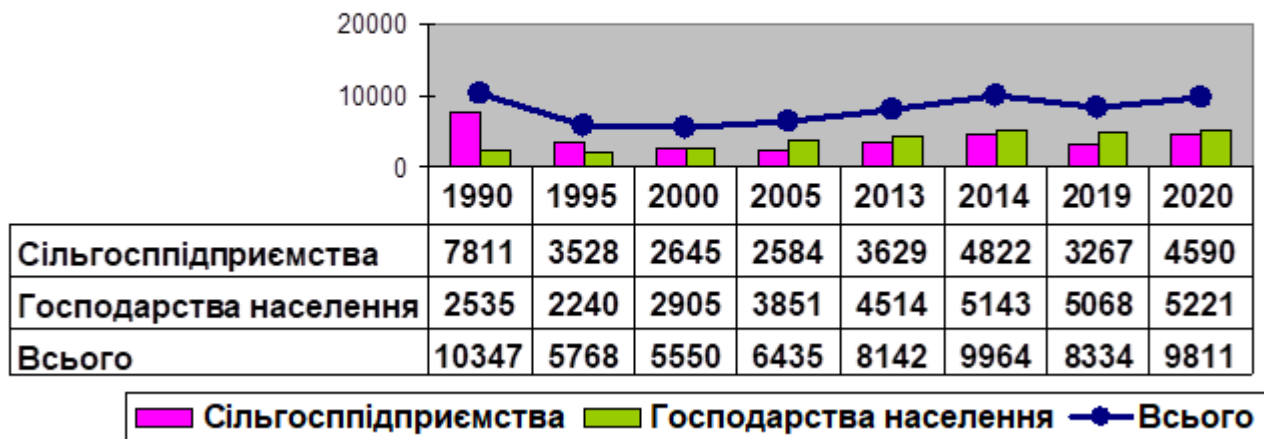

Рисунок 2.3. Динаміка виробництва валової продукції в Херсонській області

2.3. Методичні підходи еколого-економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення

Еколого-економічна оцінка земель сільськогосподарського призначення в Херсонській області може базуватися на різних методичних підходах. Основною метою такої оцінки є визначення взаємозв'язку між екологічними та економічними аспектами використання земель з метою забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Нижче наведено деякі методичні підходи, які можуть бути використані в еколого-економічній оцінці земель сільськогосподарського призначення Херсонської області:

Аналіз природних ресурсів: Важливим етапом еколого-економічної оцінки є оцінка природних ресурсів, таких як якість ґрунтів, доступність водних ресурсів, кліматичні умови тощо. Використання геопросторових технологій, таких як географічні інформаційні системи (ГІС), дозволяє проводити детальний аналіз земельних ресурсів області та їх потенціалу для сільськогосподарського

виробництва. Методика екологічного аналізу ґрунтів сільськогосподарських ділянок включає наступні етапи:

1. Вибір зразків ґрунту: На цьому етапі визначаються місця взяття проб ґрунту для подальшого аналізу. Вибір зразків проводиться таким чином, щоб вони були репрезентативними для досліджуваних сільськогосподарських ділянок. Зразки беруться з різних точок на ділянці, з різної глибини та в залежності від особливостей ґрунту.

2. Збір проб ґрунту: На цьому етапі здійснюється збір проб ґрунту з вибраних точок. Проби можуть бути взяті з різних глибин, використовуючи спеціальні інструменти.

3. Підготовка проб для аналізу: Після збору проб ґрунту вони підлягають підготовці перед аналізом. Це може включати очищення від домішок, сушку та розмелювання до потрібної розмірності для подальшого аналізу.

4. Визначення фізико-хімічних властивостей: На цьому етапі проводиться визначення фізико-хімічних властивостей ґрунту. Це може включати визначення рН-реакції, вмісту органічних речовин, гумусу, показників електропровідності, абсорбційної здатності ґрунту, вмісту поживних речовин (азоту, фосфору, калію) та інших параметрів.

5. Визначення забруднення: Якщо необхідно, можуть бути проведені додаткові аналізи для визначення рівня забруднення ґрунту. Це може включати визначення вмісту важких металів, пестицидів, гербіцидів та інших забруднюючих речовин.

6. Аналіз результатів та оцінка: Після проведення аналізів ґрунту проводиться оцінка його екологічного стану. Результати порівнюються з нормативними показниками та рекомендаціями щодо екологічної придатності для сільськогосподарського використання. Здійснюється оцінка потенційних ризиків для здоров'я людей, рослин та тварин.

7. Формулювання рекомендацій: На основі аналізу результатів грантового аналізу формуються рекомендації щодо використання сільськогосподарських ділянок. Це можуть бути рекомендації щодо внесення

добрив, застосування заходів з охорони ґрунту, регулювання поливу, обмеження використання деяких культур тощо. [10]

Оцінка продуктивності ґрунту: Врахування продуктивності ґрунту є важливим елементом економічної оцінки земель. Для цього можуть використовуватися дані про земельні покриття, агрокліматичні умови та потенційні врожаї різних культур. Врахування цих факторів допомагає визначити економічну доцільність використання земельних площ.

Економічний аналіз земель сільськогосподарського призначення включає оцінку ефективності використання цих земель з економічної перспективи. Основні етапи економічного аналізу земель сільськогосподарського призначення включають:

1. **Визначення витрат:** Визначення витрат пов'язаних з розробкою, обробкою та утриманням земельних ділянок. Це можуть бути витрати на землеробську техніку, добрива, насіння, пестициди, працю, витрати на системи зрошення, технології вирощування та інші витрати, пов'язані з веденням сільськогосподарської діяльності.

2. **Визначення доходів:** Визначення потенційних доходів, які можуть бути отримані з використання земель сільськогосподарського призначення. Це можуть бути доходи від продажу сільськогосподарської продукції, такої як зерно, молоко, м'ясо, овочі, фрукти тощо.

3. **Ринковий аналіз:** Оцінка ринкових умов і можливостей для збуту сільськогосподарської продукції. Включає аналіз попиту і пропозиції на ринку, цін на аналогічну продукцію, конкуренцію, торговельні умови та інші фактори, що впливають на вартість та реалізацію продукції.

4. **Ризик-аналіз:** Оцінка ризиків, пов'язаних з сільськогосподарською діяльністю. Це можуть бути природні ризики, такі як погодні умови, шкідники та хвороби, а також економічні ризики, такі як коливання цін на ринку, зміни умови фінансування, зміни законодавства тощо. Ризик-аналіз допомагає оцінити можливі втрати та визначити стратегії управління ризиками.

5. Оцінка ефективності: На основі аналізу витрат, доходів, ринкових умов та ризиків проводиться оцінка ефективності використання земель сільськогосподарського призначення. Це може включати вимірювання показників рентабельності, рентабельності капіталу, продуктивності праці, розрахунок показників економічної ефективності, таких як внутрішня норма прибутку (ВНП), показник чистої теперішньої вартості (ЧТВ) та інші. [11]

Оцінка впливу на довкілля: Під час еколого-економічної оцінки важливо враховувати вплив сільськогосподарського виробництва на довкілля. Це може включати аналіз викидів парникових газів, використання пестицидів та добрив, забруднення водних ресурсів, знищення природних екосистем тощо. Використання методів екологічної оцінки дозволяє оцінити ці ризики та визначити необхідні заходи для зменшення негативного впливу.

Оцінка впливу довкілля зазвичай включає такі етапи:

1. Ідентифікація джерел впливу: Визначення джерел, які можуть мати негативний вплив на землі сільськогосподарського призначення. Це можуть бути забруднення від промислових підприємств, сільськогосподарські практики, використання пестицидів та хімічних добрив, забруднення поверхневих вод або ґрунтових вод, зміни кліматичних умов та інші джерела.

2. Збір та аналіз даних: Збір необхідних даних про джерела забруднення, характеристики ділянок, екологічні параметри та інші фактори, що впливають на довкілля та землі сільськогосподарського призначення. Аналіз отриманих даних допомагає встановити зв'язок між джерелами впливу та станом земель.

3. Оцінка ризику: Визначення ризику, пов'язаного з впливом довкілля на землі. Це включає оцінку потенційних наслідків забруднення, вразливості ділянок, розповсюдження забруднення, можливості впливу на рослинність, ґрунтовий покрив, водні ресурси, тваринний світ та інші аспекти.

4. Визначення заходів мінімізації: Розробка та визначення заходів для мінімізації негативного впливу довкілля на землі. Це можуть бути заходи щодо зменшення використання хімічних добрив та пестицидів, впровадження

екологічно безпечних сільськогосподарських практик, відновлення та збереження ґрунтового покриву, охорони водних ресурсів та біорізноманіття, забезпечення сталої розвитку сільськогосподарського сектора тощо.

5. Визначення плану дій: Розробка плану дій на основі оцінки впливу довкілля. Це включає установлення пріоритетів, визначення кроків та стратегій для впровадження запропонованих заходів мінімізації.

6. Моніторинг та оцінка: Проведення систематичного моніторингу та оцінки ефективності впроваджених заходів. Це дозволяє визначити, наскільки успішно було здійснено мінімізацію негативного впливу довкілля та забезпечити постійний контроль за станом земель.

Оцінка економічної доцільності: При економічній оцінці враховуються фінансові аспекти використання земель, такі як витрати на виробництво, ринкова ціна продукції, рентабельність господарства тощо. Така оцінка допомагає визначити економічну доцільність певного виду сільськогосподарського виробництва на конкретних земельних ділянках. [13]

Основні етапи оцінки економічної доцільності земель сільськогосподарського призначення включають:

1. Збір та аналіз інформації: Збір всієї необхідної інформації про землі, включаючи їх місцезнаходження, розміри, ґрунтові умови, доступність до ресурсів та інші важливі параметри. Також проводиться аналіз ринкових умов, конкурентної ситуації та попиту на сільськогосподарські продукти.

2. Визначення витрат: Оцінка витрат, пов'язаних з розробкою та експлуатацією земель сільськогосподарського призначення. Це включає витрати на оренду або придбання земель, забезпечення необхідного обладнання та інфраструктури, затрати на посівний матеріал, добрива, захист від шкідників, оплату праці та інші.

3. Визначення доходів: Визначення потенційних доходів, які можна отримати від використання земель сільськогосподарського призначення. Це можуть бути доходи від продажу сільськогосподарської продукції, такої як зерно, молоко, м'ясо, овочі, фрукти тощо.

4. Розрахунок показників рентабельності: На основі витрат та доходів проводиться розрахунок показників рентабельності, таких як чистий прибуток, рентабельність капіталу, рентабельність витрат, внутрішня норма прибутку (ВНП) та інші показники. Це дозволяє оцінити ефективність використання земель та прийняти рішення про доцільність інвестування.

5. Ризик-аналіз: Оцінка ризиків, пов'язаних з використанням земель сільськогосподарського призначення. Це включає визначення потенційних ризиків, таких як ризики врожайності, коливання цін на ринку, зміни кліматичних умов, зміни в законодавстві тощо. Ризик-аналіз допомагає оцінити можливі втрати та визначити стратегії управління ризиками.

6. Висновки та рекомендації: На основі проведеного економічного аналізу формулюються висновки та рекомендації щодо ефективного використання земель сільськогосподарського призначення. Це можуть бути рекомендації щодо оптимального вибору культур, використання ефективних технологій, оптимізації витрат та управління ризиками.

Урахування соціальних аспектів: Під час еколого-економічної оцінки важливо також враховувати соціальні аспекти використання земель. Це може включати аналіз соціальних вигод для місцевого населення, забезпечення зайнятості, розвиток сільських громад тощо.

Ці методичні підходи можуть бути поєднані та адаптовані до конкретних умов Херсонської області з урахуванням її природних, екологічних, економічних та соціальних особливостей. Важливим елементом еколого-економічної оцінки є співпраця між урядовими органами, науковими установами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами для забезпечення об'єктивності та ефективності оцінки.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

3.1 Взаємозв'язок між екологічним станом та економічною ефективністю сільськогосподарського землекористування

Зв'язок між економічними та екологічними аспектами сільськогосподарського землекористування є дуже важливим і має значний вплив на сталість і стійкість сільськогосподарського сектору та навколишнє середовище. Нижче розглянуті деякі основні аспекти цього зв'язку:

1. **Плодючість ґрунту:** Економічна продуктивність сільськогосподарських угідь прямо залежить від плодючості ґрунту. Сільське господарство потребує здатного до родючості ґрунту для отримання високих врожаїв. Забруднення, ерозія та нестача води можуть погіршити плодючість ґрунту, що має прямий вплив на економічні результати сільськогосподарських підприємств.

2. **Використання ресурсів:** Сільськогосподарське виробництво потребує значних ресурсів, таких як вода і енергія. Часте і неефективне використання цих ресурсів може мати негативний вплив на економічну стійкість і призводити до зростання витрат для сільськогосподарських підприємств. Оптимізація використання ресурсів і перехід до більш сталого виробництва може забезпечити економічну вигоду та зменшити негативний вплив на довкілля.

3. **Біорізноманіття та екосистемні послуги:** Збереження біорізноманіття і природних екосистем є важливим для стабільності екологічних процесів та підтримки життєздатності сільськогосподарських систем. Багатоманіття видів рослин і тварин сприяє запиленню, регулюванню шкідників та збереженню ґрунтових ресурсів. Втрати біорізноманіття можуть мати негативні наслідки для продуктивності та стабільності сільськогосподарського сектору.

4. Забруднення та здоров'я: Використання хімічних пестицидів, фунгіцидів та мінеральних добрив може призводити до забруднення води та ґрунту. Це може мати негативний вплив на здоров'я людей, а також призводити до зменшення якості ґрунту та водних ресурсів. Утримання екологічно чистого середовища сприяє забезпеченню здорового виробництва харчових продуктів і знижує витрати на лікування здоров'я.

5. Зміна клімату: Сільське господарство є істотним джерелом викидів парникових газів, таких як діоксид вуглецю і метан. Зміна клімату може вплинути на погодні умови, врожайність та доступність водних ресурсів для сільськогосподарського виробництва. Прийняття екологічно чистих технологій та практик, спрямованих на зменшення викидів парникових газів, може допомогти зменшити вплив сільського господарства на зміну клімату. [15]

Оскільки сільське господарство є ключовим сектором економіки багатьох країн, збалансований підхід до економічних та екологічних аспектів землекористування є критичним для досягнення стійкого розвитку.

Інновації, сталі практики та ефективне управління можуть допомогти забезпечити взаємозв'язок між економічними та екологічними цілями, забезпечити стійке сільське господарство та зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

Зв'язок між економічними та екологічними аспектами сільськогосподарського землекористування виявляється через взаємозалежність, що призводить до проблем.

Це впливає на ігнорування екологічних підходів у землеробстві, оскільки їх впровадження вимагає додаткових витрат та знижує прибуток. В результаті такого ставлення порушуються та забруднюються сільськогосподарські землі, що призводить до зниження їх продуктивності на 5-10%. Це, в свою чергу, призводить до недостатнього врожаю на рівні 10-20% та зниження якості продукції на 20-30%.

Можна виділити наступні показники, які відображають еколого-економічний аспект використання сільськогосподарських земель:

1. Сума витрат на екологічні заходи, пов'язані з системою землеробства, загальна та на один гектар.
2. Кількість додаткової продукції, яка отримується в результаті впровадження екологічно спрямованих заходів, загальна та на один гектар.
3. Додатковий чистий дохід, отриманий від застосування екологічних заходів, загальний та на один гектар.
4. Вартість запобігання екологічних збитків.

Запобігання збитків навколишньому середовищу виражається у вартісному виразі.

Обмеження можливості використання природних ресурсів стає очевидним не тільки щодо рідкісних ресурсів, які завжди були обмеженими, але й стосовно ресурсів, які раніше вважалися нескінченними: кисень, питна вода, біологічні ресурси, придатні для проживання землі та ліси.

Ускладнює проблему той факт, що більшість природних ресурсів, якими користується людство, є активними складовими навколишнього середовища, вони беруть участь у хімічних і фізичних процесах, включаючи живу природу.

Таким чином, безконтрольний економічний розвиток може призвести до надмірного використання ресурсів, виключення їх з природних циклів, які необхідні для життя в звичному для нас вигляді, і це може спричинити загальну катастрофу для всього людства. [18]

У сучасний період, ситуацію з екологічною оцінкою земель сільськогосподарського призначення ускладнює наявність великої кількості малих господарств і їх земельних ділянок.

Важливо відзначити, що оцінка невеликих земельних ділянок буде суб'єктивною і повною лише врахуванням всіх впливів і факторів. Однак, оцінка великих земельних масивів з аналогічними екологічними умовами буде надто обтяжливою з організаційної точки зору та фінансово затратною з економічного погляду.

Екологічна оцінка земель повинна проводитися регулярно, а також в разі позапланових ситуацій, що призводять до значного погіршення якості навіть на

обмежених площах. Важливо використовувати єдину методику оцінки, незалежно від форми власності земель.

Екологічна оцінка земель сільськогосподарського призначення повинна ґрунтуватися на об'єктивній та безпристрасній процедурі та методиці, ефективному оцінюванні та повноті, а також комплексному підході до самої оцінки і інших аспектів.

Удосконалення управління резервним земельним фондом є важливим шляхом для підвищення ефективності сільськогосподарського землекористування та екологічної оцінки земель. В даний час, землі, що належать до резервного фонду, стали джерелом незаконного збагачення окремих нечесних керівників місцевих громад та перетворених колективних господарств.

3.2 Обґрунтування еколого-економічного використання земель сільськогосподарського призначення

Основним природно-ресурсним потенціалом України є її земельні ресурси, зокрема сільськогосподарські угіддя, що становлять близько 71% загальної площі (на Тернопільщині – 75,9%).

Реформування земельних відносин протягом 1991-2011 років значною мірою вплинули на розміри та сталість землекористувань сільськогосподарських підприємств в результаті чого порушено і практично знищено сівозміни, що стало причиною нераціонального і неефективного використання землі та її охорони.

З метою виправлення ситуації Верховною Радою України прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів” від 04.06.2009 № 1443-17

Відповідно до цього Закону та Закону України “Про землеустрій” власники та землекористувачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення для

ведення товарного сільськогосподарського виробництва, зможуть використовувати їх відповідно до розроблених та затверджених в установленому порядку проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель.

Ця норма вступила в силу з 31 липня 2010 року та на період до 1 січня 2015 року поширюватиметься лише на тих власників та користувачів, які використовують земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва загальною площею більш як 100 гектарів. В області за оперативними відомостями державного земельного кадастру нараховується біля 0,5 тис. землекористувачів котрі використовують земельні ділянки площею понад 100 га.

При цьому проекти землеустрою, пов'язані із забезпеченнями еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, після погодження їх у встановленому порядку розглядаються і затверджуються замовниками цих проектів. Порядок розробки цих проектів встановлений постановою Кабінету Міністрів України № 1134 від 02.11.2011р.

Проект землеустрою розробляється з метою організації сільськогосподарського виробництва і впорядкування сільськогосподарських угідь у межах землеволодінь та землекористувань для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва, забезпечення раціонального використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і покращення природних ландшафтів.

Проект землеустрою розробляється на підставі рішення відповідного органу виконавчої влади, місцевого самоврядування або суду про проведення робіт із землеустрою та укладеного відповідно до нього договору між землевласником (землекористувачем) та розробником проекту землеустрою, істотними умовами якого є вартість і строки проведення робіт (не більше як три місяці).

Розробником проекту землеустрою може бути юридична або фізична особа, яка має ліцензію на проведення відповідних робіт із землеустрою. А замовником проекту може бути сільська, селищна, міська рада або районна, міська держадміністрація, землевласник, землекористувач.

Обґрунтування еколого-економічного використання земель сільськогосподарського призначення базується на поєднанні екологічних та економічних факторів для забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського сектора. Основні аргументи для такого обґрунтування включають:

1. Забезпечення продовольчої безпеки: Сільське господарство в Україні є важливою галуззю, яка забезпечує виробництво продуктів харчування для населення. Еколого-економічне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні дозволяє забезпечити достатню кількість продуктів харчування, включаючи зернові, овочі, фрукти, м'ясо та молочні продукти. Це важливо для забезпечення продовольчої безпеки нації та зменшення залежності від імпорту продуктів.

2. Збереження біорізноманіття та екосистем: Україна має багате біологічне різноманіття та різноманітні природні екосистеми. Еколого-економічне використання земель сільськогосподарського призначення сприяє збереженню цього біорізноманіття та функціонуванню екосистем. Наприклад, збереження лісів, водних екосистем та вологих угідь, які є важливими для збереження водних ресурсів, регулювання клімату та забезпечення умов для життя різних видів рослин та тварин.

3. Зменшення негативного впливу на навколишнє середовище: Сільське господарство може мати певний негативний вплив на навколишнє середовище, наприклад, через використання пестицидів та мінеральних добрив. Проте, еколого-економічне використання земель сільськогосподарського призначення допомагає зменшити цей негативний вплив. Воно включає в себе використання екологічно сталих методів та практик, таких як органічне землеробство, інтегроване управління шкідниками та добрива з низьким вмістом

азоту. Крім того, землеробство може сприяти захисту ґрунту від ерозії та забруднення водних ресурсів шляхом впровадження технологій збереження ґрунту та води.

4. Економічна ефективність: Еколого-економічне використання земель сільськогосподарського призначення в Україні сприяє підвищенню економічної ефективності виробництва. Це досягається за допомогою оптимізації використання ресурсів, впровадження ефективних технологій та підвищення якості продукції. Наприклад, використання сучасних сортів рослин, покращення методів поливу та вирощування продуктів відповідно до ринкових потреб може забезпечити більший врожай та підвищення доходів для сільських господарств.

5. Соціальна відповідальність: Еколого-економічне використання земель сільськогосподарського призначення має важливе соціальне значення. Воно сприяє покращенню умов життя сільського населення, забезпеченню робочих місць, розвитку сільських територій та збалансованому розподілу прибутку від сільськогосподарської діяльності. Крім того, екологічно сталий підхід до сільського господарства сприяє забезпеченню довгострокової стійкості та витривалості галузі. Врахування екологічних та економічних аспектів у використанні земель сільськогосподарського призначення допомагає створити стійке та збалансоване середовище для розвитку сільського господарства, забезпечуючи економічну процвітання, екологічну рівновагу та соціальну стабільність.

3.3 Напрями оптимізації сільськогосподарського землекористування

Удосконалення організації сільськогосподарського землекористування може здійснюватися через реалізацію різних напрямів. Ось кілька пропозицій, які можуть сприяти поліпшенню організації сільськогосподарського землекористування:

1. Технологічний прогрес: Використання передових технологій у сільському господарстві може допомогти покращити ефективність землекористування. Впровадження автоматизованих систем управління, дронів, датчиків, точного землеробства та інших інновацій може допомогти збільшити врожайність, зменшити витрати на використання ресурсів і покращити управління земельними ресурсами.

2. Системи інформації та управління: Розвиток систем інформації та управління може допомогти управляти землекористуванням більш ефективно. Впровадження географічних інформаційних систем (ГІС) для збору, аналізу та використання даних про земельні ресурси може допомогти в прийнятті обґрунтованих рішень щодо розміщення культур, розподілу ресурсів та планування використання землі.

3. Кооперація та об'єднання зусиль: Залучення сільськогосподарських виробників до кооперації та об'єднання зусиль може покращити організацію землекористування. Створення фермерських кооперативів, аграрних асоціацій та спілок може допомогти фермерам об'єднати ресурси, обмінюватися знаннями та досвідом, отримувати доступ до нових ринків і впливати на політику в галузі сільського господарства.

4. Земельне планування: Ефективне земельне планування є ключовим елементом удосконалення організації сільськогосподарського землекористування. Використання принципів сталого розвитку, забезпечення збалансованого розміщення різних видів сільськогосподарських угідь, збереження природних ресурсів та екосистем може допомогти забезпечити сталість і продуктивність сільськогосподарського сектора.

5. Освіта та навчання: Навчання фермерів та працівників сільського господарства щодо сучасних методів сільськогосподарського виробництва, сталого землекористування, ефективного використання ресурсів та управління може сприяти поліпшенню організації сільськогосподарського землекористування. Організація тренінгів, семінарів, конференцій та обміну

досвідом може сприяти підвищенню рівня знань і навичок у сільськогосподарському секторі. [14]

Ці напрями удосконалення організації сільськогосподарського землекористування мають на меті покращити продуктивність, ефективність та сталість сільськогосподарського виробництва, забезпечити збалансоване використання ресурсів та підтримати стале розвиток сільських територій.

Оптимізація сільськогосподарського землекористування передбачає впровадження різноманітних напрямів і стратегій, які спрямовані на досягнення більш ефективного та сталого використання земельних ресурсів. Ось декілька напрямів оптимізації сільськогосподарського землекористування:

1. Рациональне планування використання землі: Важливим аспектом оптимізації є рациональне планування розміщення сільськогосподарських угідь та їхнього використання. Це включає оцінку потенціалу земель, їхню класифікацію за різними критеріями (родючість, гідрологічні умови, нахил та ін.), а також забезпечення відповідності використання землі її призначенню.

2. Розумне управління ґрунтами: Збереження та поліпшення якості ґрунтів є ключовим аспектом оптимізації сільськогосподарського землекористування. Це може включати впровадження методів збереження ґрунту, таких як утворення відкритої вегетації, використання мульчі, екологічне обробіток ґрунту, ротаційні системи вирощування культур тощо. Такі практики сприяють збереженню родючості ґрунту, запобіганню його ерозії та забрудненню.

3. Використання сучасних технологій та інновацій: Впровадження сучасних технологій та інновацій в сільське господарство може покращити його ефективність та сталість. Наприклад, використання систем поливу з точністю, сучасних методів обробітку ґрунту та внесення добрив, автоматизованих систем управління господарством, використання дронів та супутникового моніторингу для контролю рослинності та врожайності. Такі технології можуть допомогти використовувати ресурси ефективно та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище.

4. Диверсифікація сільськогосподарського виробництва: Важливою стратегією оптимізації є диверсифікація сільськогосподарського виробництва. Замість однорідного вирощування однієї культури, розумна диверсифікація полягає в розширенні асортименту вирощуваних культур, включаючи рослинництво, тваринництво та інші сільськогосподарські галузі. Це сприяє зменшенню ризиків, підвищенню доходів та стійкості господарства.

5. Застосування принципів екологічного землеробства: Впровадження принципів екологічного землеробства є важливим напрямом оптимізації сільськогосподарського землекористування. Це включає використання органічних методів добривництва, біологічного контролю шкідників, збереження біологічного різноманіття та заборону використання пестицидів та ГМО. Такий підхід сприяє створенню здорових екосистем, збереженню здоров'я людей та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

Ці напрями сприяють створенню більш стійкого, ефективного та екологічно відповідального сільськогосподарського землекористування в Україні. Вони сприяють збереженню родючості ґрунтів, економічному розвитку, забезпеченню продовольчої безпеки та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. [17]

Питання оптимізації використання земель слід розглядати з урахуванням ієрархічної та взаємопідпорядкованої структури територіальних утворень, для яких встановлюються оптимальні співвідношення угідь. Очевидно, що неможливо мати єдині стандартні співвідношення, які підходять для всіх територій, особливо з урахуванням різноманітності природних умов в Україні.

Тому визначення таких показників повинно проводитися диференційовано для відповідних територіальних одиниць України, з поступовим переходом від вищих рівнів до підпорядкованих, з урахуванням положень статті 179 Земельного кодексу України, яка визначає природно-сільськогосподарське районування як основу для регулювання використання та охорони земель.

Одним із способів створення необхідних умов для розвитку сільських територій, згідно з положеннями Концепції, є збереження та відновлення

природного середовища і природних ресурсів у сільській місцевості. Оскільки землі в сільському господарстві є основним виробничим ресурсом, цей підрозділ буде присвячений проблемам збереження та відновлення цього природного ресурсу, створюючи необхідні організаційні, правові та фінансові передумови для розвитку сільських територій.

Однією з проблем, що впливають на якість земель сільськогосподарського призначення, є незбалансованість з екологічною складовою земельного фонду, порушення структури сільськогосподарського землекористування, відсутність практики формування й захисту екологічно стійких агроландшафтів, а також збереження екологічної безпеки ґрунтів і підвищення родючості останніх.

Збалансоване та раціональне використання території країни можна досягти шляхом зменшення площі земель інтенсивного сільськогосподарського використання і одночасним збільшенням територій екстенсивного сільськогосподарського використання. [18]

За оцінками експертів, в Україні необхідно зменшити загальну площу земель інтенсивного використання принаймні на 8,6 мільйона гектарів і перетворити їх на природні кормові угіддя, ліси, заповідники та рекреаційні об'єкти. Згідно з рішенням від 5 березня 1998 року, необхідно знизити розораність орних земель до 50% (з поточних 56%), збільшити відсоток лук, сіножатей і пасовищ до 17-20% (з поточних 12,6%), підвищити лісистість до 20% (з поточних 15%) і збільшити площу земель природоохоронного фонду до рівня середньосвітового - до 5%.

Отже, згідно з намірами законодавця, для збереження стабільності аграрного сектора економіки, необхідно передусім здійснити екологічну оптимізацію структури сільськогосподарського землекористування. Іншими словами, для підвищення економічної родючості ґрунтів в Україні перш за все потрібно стабілізувати їх природну родючість шляхом відновлення балансу між природними територіями та територіями з техногенним навантаженням.

Органічне землеробство включає реалізацію різноманітних заходів, спрямованих на збереження й підвищення родючості ґрунтів. Ці заходи

включають оптимізацію розміщення посівів сільськогосподарських культур на кожному господарстві, ефективне використання наявних органічних добрив, використання біологізації землеробства за допомогою розширення посівів багаторічних трав і застосування бактеріальних препаратів, збільшення площ під посіви зелених добрив, відновлення планової хімічної меліорації з використанням місцевих вапняків, крейди, мергелів, використання місцевих сировинних ресурсів, таких як сапропелі, фосфорити, глауконіти, фосфатгіпс, дефекація та інші, для підвищення родючості ґрунтів.

Крім того, використання контурної організації території землекористування, що спрямована на оптимізацію стану природного середовища на території водозбірного басейну або яружно-балкової системи, є важливим. Додаткові заходи включають підтримку оптимального рівня водоохоронної та пожегозахисної лісистості, повноцінну реставрацію та підтримку єдиної системи пожегозахисних лісосмуг як важливого засобу стабілізації агроландшафтів та закріплення меж полів, що сприяє збереженню екобалансу території та покращенню продуктивних властивостей сільськогосподарських угідь.

ВИСНОВОК

В результаті вивчення сучасного стану сільського господарства в Україні та Херсонської області були зібрані та проаналізовані статистичні дані щодо сільськогосподарського виробництва, використання ґрунтів, розподілу земельних ресурсів, а також витрат на виробництво та екологічні наслідки. Було виявлено, що урожайність зернових культур, таких як пшениця, кукурудза, соя та соняшник, показує тенденцію до зростання протягом останніх років.

Аналіз впливу використання земельних ресурсів на довкілля показав, що необережне землекористування може мати негативні наслідки, такі як виснаження ґрунтів, ерозія, забруднення водних ресурсів та втрата біологічного різноманіття. У зв'язку з цим, визначення найбільш ефективних методів та підходів до землекористування, з урахуванням екологічних та економічних факторів, є надзвичайно важливим завданням.

Під час огляду літератури та аналізу наукових досліджень щодо еколого-економічної ефективності сільськогосподарського землекористування були виявлені основні тенденції та проблеми в даній галузі. Для вимірювання екологічної та економічної ефективності землекористування було визначено методологічні підходи та вибрані найбільш підходящі показники для дослідження.

Отже, забезпечення сталого розвитку сільського господарства в Україні та Херсонської області потребує уважного вивчення сучасного стану, впливу на довкілля, ефективних методів землекористування та аналізу еколого-економічної ефективності. Ці дані та дослідження можуть служити основою для прийняття обґрунтованих рішень та розробки стратегій зростання сільського господарства, забезпечуючи збалансований розвиток, який бере до уваги і екологічні, і економічні фактори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу /В.Г. Андрійчук// Підручник. – К.:КНЕУ. – 2013. – 779с.
2. Борщевський, П.П. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону. К.: Аграрна наука, 1998.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
4. Гунченко О.В. Теоретико-методичні аспекти оцінки економічної ефективності використання земель сільськогосподарських підприємств /О.В.Гунченко// Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва – 2011 – С.1-8
5. Зінченко О.І. Рослинництво: підручник / О.І. Зінченко, В.Н. Салатенко, М.А. Білоножко; за ред. О.І. Зінченка. – К.: Аграр. освіта, 2001. – 591 с.
6. Константинов С.А. Новый подход к определению критерия эффективности сельскохозяйственного производства / С.А. Константинов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2000.
7. Коренюк П.І. Еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів зони лісостепу України : автореф. дис.канд. екон. наук : 08.08.01 / Петро Іванович Коренюк. – УААН. - К., 1998. – 15с.
8. Корчинська О.А. Ефективність використання сільськогосподарських угідь: теоретичний і практичний аспекти / О.А. Корчинська // Землеустрій і кадастр – 2008 - № 1 с. 52-59
9. Кошкалда І.В. Ефективність використання сільськогосподарських земель у контексті сучасного господарювання / І.В. Кошкалда // АгроІнКом. – 2011. – № 10 – С. 38-43.
10. Макарова В.В. Ефективність використання земельних угідь с.-г. підприємствами / В.В. Макарова // Економічний простір: зб. наук. пр. – 2011.

11. Макин Г.И. Выявление эффективности управления в аграрном секторе / Г.И. Макин // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2000. – № 10. – С. 20-22.

12. Петренко Ж.А. Ефективність використання земельних ресурсів: економіко-аналітичний аспект / Ж.А. Петренко, О.А. Томашевська / Вісник Полтавської державної аграрної академії – 2012. – № 2. – С. 162-168.

13. Петренко Ж.А. Умови та напрями ефективного використання сільськогосподарських угідь /Ж.А. Петренко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. - №4. – 2006.- с.198-201

14. Рогач С.М. Економіка і підприємництво, менеджмент / [С.М. Рогач, Т.А. Гуцул, В.А. Ткачук та ін.]. – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 714с.

15. Семенда О.В. Оцінка ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах./ О.В. Семенда// Український національний аграрний університет садівництва – 2007. – С.1-10

16. Терещенко В.К. Теоретичні засади ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств ринкового типу / В.К. Терещенко, В.А. Ткачук, Є.В. Милованов; за ред. В.К. Терещенка // Формування ринкового механізму в аграрній секторі АПК. – К.: Нічлава, 2002. – С. 7–22.

17. Федоров М.М. Об'єктивна необхідність і основні методичні принципи удосконалення методики економічної оцінки земель / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 4-5.

18. Шаманаев В.С. Эффективное использование земли в условиях индустриализации сельского хозяйства / В.С. Шаманаев. – М.: Колос, 1979. – 208 с.